

כתרגומו

עיונים וביאורים בתרגום אונקלוס

לע"נ מו"ה שלמה יהודה בן מו"ה חיים עזרא מיללער ז"ל | נפטר י"א סיון תשפ"ד • ולע"נ מרת אסתר ראזענבוים ע"ה בת הרב מנחם מאניס מאנדעל זצ"ל | נפטרה י"א שבט תשפ"ה ולזכות אליעזר בן חנה מלכה שיזכה לשוב לאיתנו הטוב במהרה

בעומק העיון

וּשְׁנֵי צִמְדִּים עַל יָדֶיהָ עֲשֶׂה זֶהב מִשְׁקָלָם (כד, כב)

בתרגום אונקלוס: **מִתְקַל עֶשְׂרֵי סֻלְעִין דְּהֶבָא מִתְקַלְהוּן** [משקל עשר סלעים של זהב משקלם].

פירוש, דהיה אפשר לפרש שהצמידים היו במשקל עשרה דינרים, לזה הוסיף מילת **סֻלְעִין** להשמיענו שהיו במשקל עשרה סלעים שהם ארבעים דינרים [כי הסלע ד' דינרים], וכן מפרש התרגום אונקלוס בכל סתם **שֻׁקָל** או **כֶּסֶף** האמור בתורה שהם סלעים, [כגון: ארבע מאות שֻׁקָל כֶּסֶף, הנה נִתְּנִי אֵלַי כֶּסֶף לְאַחִי, וְנָשָׂא אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף], זולת **בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף** שבמכירת יוסף שהיו בדינרים [ויבואר לפנינו בס"ד בפרשת וישב].

א אלא דצ"ב אם כוונת התרגום הוא לעשרה סלעים של זהב שהם אלף דינרי כסף [כי סלע זהב הוא כ"ה סלעי כסף], ומילת **דְּהֶבָא** חוזר על הסלעים, או שכוונת התרגום הוא לעשרה סלעים של כסף שהם ארבעים דינרי כסף, ומילת **דְּהֶבָא** חוזר על הצמידים שהם של זהב אבל משקלם של כסף.

ונחלקו בזה המפרשים, בדבנפש הגר נקט שכוונת התרגום הוא לעשרה סלעים של זהב, אבל בפתשגן (המכונה יא"ר) ובספר הזכרון (במדרש ז, יד) נקטו בפשיטות דלא כן, דכיון שלא ידוע אצלנו מטבע כזה של סלע זהב, ולא נתפרש שיעורו בשום מקום, איך יתן הכתוב שיעור בדבר בלתי מובן, ולכן בע"כ שכוונת התרגום הוא לעשרה סלעים של כסף.

אמנם מהתרגום אונקלוס בפרשת נשא מוכח שכוונת התרגום כאן הוא לעשרה סלעים של זהב, שעל הפסוק כֶּפֶז אַחַת עֲשֶׂה זֶהב מְלֵאָה קִטְרֶת (ז, יד) איתא בתרגום אונקלוס: **מִתְקַלָּה עֶשְׂרֵי סֻלְעִין הִיא דְּהֶבָא**, ומבואר ממה שהוסיף מילת **הִיא** דבא לומר דלא נפרש דמילת זֶהב חוזר על הסלעים, שהכפ היה משקלו עשרה סלעים של זהב שהם אלף דינרי כסף, אלא מילת זֶהב חוזר על הכפ, שהכפ של זהב ומשקלו עשרה סלעים של כסף שהם ארבעים דינרי כסף, וזהו שפירש"י שם בקוצר לשונו: "כתרגומו, משקל עשרה שקלי הקדש היה בה", וכ"כ עוד שם על הפסוק **כְּפֹת זֶהב שְׁתֵּים עֶשְׂרֶה** (ז, פו).

לפי"ז ממה שלא תרגם האונקלוס כאן **אֵינִין דְּהֶבָא** כמו שתרגם שם **הִיא דְּהֶבָא** מבואר דהכוונה כאן הוא לעשרה סלעים של זהב, ואכן בפתשגן נשאר בצ"ע לפי"מ דנקט איהו שהכוונה לעשרה סלעים של כסף.

ב והכי מבואר בתורתן של ראשונים, דהנה איתא בחולין (פו, א) דשכר ברכה הוא עשרה זהובים, ומעשה באחד ששחט וקדם חבירו וכיסה וחיבירו ר"ג עשרה זהובים, והובא בשו"ע (חומ"מ סימן שפב), וצ"ב מהיכן למד ר"ג דשכר ברכה הוא עשרה זהובים, ועיין במהרש"ל (פרק החובל סימן ס) שהוא סוד הגנוז, וע"ע הקדמת הפלאה למסכת ברכות.

אבל באור זרוע (הלכות כיסוי הדם סימן שצט; הובא בתורת חיים ב"ק צא, ב) כתב בשם רבי יהודה החסיד דרמז לדבר ממה דאליעזר נתן לרבקה עֲשֶׂה זֶהב, והיתה זה בשכר שעתיד לברך את ד' כדכתיב וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ד' (כד, כז).

וכן בפירוש ריב"א בעל התוספות הביא זה בשם רבי יהודה החסיד, אלא שהביא תוספת דברים בשמו, דמאחר שברכה אחת שוה עשרה זהובים א"כ מאה ברכות שוה ששים רבוא כנגד כל ישראל, שהרי זהובים אלו הם שקלי זהב כדמתרגם **מִתְקַל עֶשְׂרֵי סֻלְעִין דְּהֶבָא**, וסלע זהב הוא כ"ה סלעי כסף, הרי לכל ברכה ר"ג סלעי כסף שהם אלף דינרים, והדינר ו' מעות, נמצא כל ברכה שוה ו' אלפים מעות, ומאה ברכות עולה שש מאות אלף מעות, עכ"ד.

הרי ברור מללו של רבי יהודה החסיד שנקט שכוונת התרגום אונקלוס כאן הוא לעשרה סלעים של זהב.

ג אמנם כל האמור הוא רק לפי התרגום אונקלוס דמפרש עֲשֶׂה זֶהב עשרה סלעים, אבל במדרש אגדה (בחומש תורה שלימה) איתא: **"וּשְׁנֵי צִמְדִּים עַל יָדֶיהָ שֶׁהֵם מֵאֵתִים וּחֲמִשִּׁים, הַמֵּאֵתִים כִּנְגַד כְּתוּבַת בְּתוּלוֹת, וְהַחֲמִשִּׁים תּוֹסֶפֶת"**, הרי דמפרש עֲשֶׂה זֶהב עשרה דינרי זהב שהם ר"ג דינרי כסף, כשיעור כתובה ותוספת שהיא מאתים וחמשים זוז, [אך צ"ב למה נקט תוספת חמשים].

נמצינו למדים ג' דרכים בפירוש עֲשֶׂה זֶהב: א. עשרה סלעי זהב שהם אלף דינרי כסף; ב. עשרה סלעי כסף שהם ארבעים דינרי כסף; ג. עשרה דינרי זהב שהם ר"ג דינרי כסף, [והוא סכום נכבד כמש"כ הרע"ב בפאה (ח, ח) דקים להו לרבנן דמאתים זוז [דינרי] מספיקים לשנה אחת לכסות ולמזונות].

ד ובעיקר שיעור שכר ברכה עשרה זהובים צ"ע שיעורו, אם הוא עשרה דינרי זהב או עשרה סלעי זהב, והגר"ח נאה בשיעורי תורה (אות מה) נקט שהוא עשרה דינרי זהב, וציין מקורו מפרדס הגדול לרש"י, וכן נקטו הרמ"ע מפאנו (מאמר צבאות ד' ח"ג; הובא בישיבת משה פרשת עקב) והבן יהוידע (חולין שם).

אולם מדברי רבי יהודה החסיד הנ"ל מבואר דנקט שהם עשרה סלעי זהב, וכ"ה גם בספר גימטריאות לרבי יהודה החסיד (ליקוטים אות ה): **"אִישׁ יָבֵא בְּפָרְיוֹ אֵלַי כֶּסֶף (שה"ש ח, יא) כֹּל אָדָם שְׁנוּלָד בֶּן מֵבִיא ד' בְּרֻכּוֹת לְהַקְבִּי"ה** [על המילה, להכניסו, בופה"ג, אשר קידש ידיד] **שְׁשׁוּם מ' זְהוּבִים, וְכֹל זְהוּב כ"ה כֶּסֶף, הִרִי אֵלַי כֶּסֶף"**.

הא קמן מחלוקת בין רש"י ורבי יהודה החסיד כמה הוא שיעור עשרה זהובים.

אתה הכחת לעבדך ליצחק (כד, יד) בתרגום אונקלוס: יתה זמינתא לעבדך ליצחק.

ברש"י: "ראויה היא לו, שתהא גומלת חסדים, וכדאי היא ליכנס בביתו של אברהם", מבואר שאי"ז הוכחה שזהו האשה המיועדת ליצחק אלא זה הוכחה שהיא ראויה ליצחק כיון שהיא גומלת חסד, ועדיין צריכה ליבדק אם היא ממשפחת אברהם או לא, ואם היא תרצה או לא.

אולם ממה דתרגם אונקלוס יתה זמינתא נראה דר"ל דזהו הזמנה ליצחק, וא"כ זהו הוכחה ודאית שזו האשה המיועדת.

וי"ל דאזלי לשיטתייהו גם בפירוש הפסוק וְהָאִשָּׁה מִשְׁתָּאָה לָהּ (פסוק כא), דרש"י כתב: "משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצליח, אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לא", הרי שעדיין היה מסופק ורצה לראות היאך יפול דבר, אולם בתרגום אונקלוס תרגם:

וְגִבְרָא שְׁהִי בַּהּ לְשׁוֹן שְׁהִיָּהּ, שוהה ועומד במקום אחד לראות ההצליח ד' דרכו, וי"ל שלא היה ספיקות אחר שהקב"ה זימן לו שזו היא האשה המיועדת ליצחק, ועל כן המתין עד אם כלו לשתות רק כדי לתת לה את הנזמים.

והנה בגמרא חולין (צה, ב) איתא שאליעזר מצא את רבקה ע"י נישוש, וזהו כדעת התרגום אונקלוס שהסימנים הוכיחו לו, אבל לרש"י נראה דאין כאן שום נישוש, שהרי אליעזר בחן ובדק אותה ע"י השאלות לראות אם היא ראויה.

ועי"ש בתוספות (ד"ה כאליעזר) דהקשו הרי איכא למ"ד (סנהדרין נו, ב) דבן נח מוזהר על כישוף, ותיירצו דלהאי מ"ד לא נישש אליעזר אלא בדקה ע"י ששאלה בת מי את, וזהו כמו שפירש רש"י.

ולפי"ז מבואר דעת התרגום אונקלוס שכן נח אינו מוזהר על כישוף, וקצת צ"ע מרש"י (פסוק כג) שנתן לה קודם ששאל אותה].

רחבה מני ים

ויקם וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור (כד, י)

בתרגום אונקלוס: וְקָם וַאֲזַל לְאַרְם דְּעַל פֶּתַח לְקֶרְתָּא דְנְחֹר, וכן מתורגם ארם נהרים בכל מקום, ארם השוכנת על נהר פרת (כגון: דברים כג, ה; שופטים ג, ח; ועוד).

א כתב רש"י דנקראת ארם נהרים [לשון רבים] משום דבין שתי נהרות יושבת, אבל מהתרגום אונקלוס דנקט רק נהר אחד פֶּתַח מבואר דאינו מפרש ארם נהרים [לשון רבים] כרש"י, וכ"כ בפתשגן (המכונה יא"ר), אלא דהקשה דא"כ צ"ב איך מפרש ארם נהרים בלשון רבים.

וכתב בספר פרשגן (להרב ר"ב פוזן ז"ל) די"ל עפי"מ שהביא בשערי אהרן בשם מדרש שכל טוב שארם נהרים היתה ממוצעת בין שני לשונות של נהר פרת, וממילא שהשתי נהרות הם בנהר פרת גופא.

עוד הביא משו"ת קול מבשר (ח"א סימן כ) די"ל עפי"מ דאיתא בזוה"ק (ריש פרשת בלק): "אֲשֶׁר עַל הַנְּהָר עַל הַנְּהָרִים מִיבְעֵי לִיהּ, מאי על הנהר, ודאי הכי הוא, דעל חד נהרא קיימא תדיר", פירוש, דאעפ"י שפתור דהיינו ארם נהרים יושבת על ב' נהרות, מ"מ חשיב לה יושבת על נהר אחד כיון דנהר השני אינו קיים ועומד תמיד, שמכזב ומתייבש קצת לפרקים, ולפי"ז י"ל שלכך נקט התרגום אונקלוס רק פרת כיון שהוא קיים ועומד תמיד.

ב ובמש"כ רש"י שבין שתי נהרות יושבת צ"ב איזה שתי נהרות, ושגור בפי העולם דהם פרת וחדקל, וכן נקטו הרמב"ן (סו"פ נח) והיעב"ץ (מור וקציעה סימן שו) והנתינה לגר (פרשת חיי שרה), אבל רבינו בחיי (סו"פ ויצא לא, נב) כתב ארם נהרים היא דמשק, ושתי הנהרות הם אַמְנָה וּפְרָפֶר נְהָרוֹת דְּמֶשֶׁק (מלכים ב ה, יב; הפטרה לפרשת תזריע), וכ"כ רבינו יוסף בכור שור (פרשת וישלח לה, ט).

ובפרשת ויצא על הפסוק וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת הַנְּהָר (לא, כא) איתא בתרגום אונקלוס: וְקָם וַעֲבַר יַת פֶּתַח, והקשה בטעמא דקרא: "ותימא שהרי חרן סמוך לדמשק בארם נהרים (עיין רמב"ם פ"א מתרומות הל"ט), והוא בצפון א"י, ונהר פרת הרבה רחוק למזרח, והוא רצה ללכת לחברון שהוא בדרום, ולמה עבר את נהר פרת."

הרי דנקט הגר"ח קנייבסקי זצ"ל דחרן סמוכה לדמשק וכרבינו בחיי, ונקט כן מכח דברי הרמב"ם שציין בסוגריים, דכתב הרמב"ם (פ"א מתרומות הל"ט): "איזו היא סוריא, מארץ ישראל ולמטה כנגד ארם נהרים וארם צובה, כל יד פרת עד בבל, כגון דמשק ואחלב וחרן ומנבג וכיוצ"ב, עד שנער וצהר, הרי היא כסוריא", ומשמע מזה דחרן סמוכה לדמשק בצד א"י של נהר פרת, וממילא שההולך מארם נהרים לא"י אי"צ לעבור נהר פרת, וקשה על התרגום אונקלוס שכתב שיעקב עבר נהר פרת.

ונראה ליישב דעת התרגום אונקלוס דס"ל דארם נהרים סמוכה לנהר פרת, כמו דמתרגם בכל מקום ארם נהרים ארם דעל פרת, ולכן שפיר עבר יעקב נהר פרת בדרכו מארם נהרים לא"י.